

Kuidas suhtuvad Eesti elanikud ja kohtunikud lähisuhtevägivalda

SILVIA KAUGIA
Tartu Ülikooli võrdleva
õigusteaduse lektor

Suhteliselt suur osa uuringus osalenutest ei tunneta vägivald-
lategude vägivaldsust.

Maaailma Terviseorganisatsiooni (WHO) hinnangul hõlmab lähisuhtevägivald¹ igasugust vägivaldset agressiooni, psühholoogilist mõjutamist, sunnitud seksuaalvahekorra ja teisi sunnitud seksuaalse alatooniga akte, samuti sotsiaalset kontrolli, mille tulemusel üks isikutest on isoleeritud muust maailmast, sh oma perest. Istanbuli konventsioon kasutab mõistet perevägivald, mille defineerib järgmiselt: igasugused füüsilise, seksuaalse, psüühilise ja majandusliku vägivalda aktid, mis leiavad aset perekonnas või koduseinte vahel või endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas vägivaldaakti toimepanija elab või on elanud ohvriga samas elukohas.

Eesti õigusallikates (nt Justiits-
ministeeriumi kodulehelt: Eesti astub
järgmise olulise sammu naistevastase vägi-
vallaga võitlemiseks; Karistusseadustiku
muudatused; Perevägivalda vastu:
ennetamise ja karistamisega) kasutatakse
mõisteid perevägivald ja lähisuhtevägivald,
aga ka paarisuhtevägivald paralleelselt
sünonüümidenä, mis ei muuda nende
sisulist tähendust. Siinkirjutaja hinnangul
on mõiste lähisuhtevägivald siiski täpsem,
kuna mõistest perevägivald võib jääda
mulje, et hõlmatud on vaid perekond
klassikalisel mõttes. Tegelikult on vald-
kond laiem ja lähisuhtevägivalda all on
hõlmatud ka näiteks endised abikaasad ja
elukaaslased, kellega enam koos ei elata.

Istanbuli konventsiooni keskseks
mõisteks on naistevastane vägivald.
Naistevastane vägivald tähendab kõiki
soolise vägivalla tegusid, mille tulemusena
tekitatakse või võidakse tekitada naisele
füüsilisi, seksuaalseid, psühholoogilisi või
majanduslikke kahjusid või kannatusi,
sh selliste tegudega ähvardamist, sundi
või omavolilist vabadusest ilmajätmist,
olenemata sellest, kas see juhtub avalikul
või eraelus. (Naistevastase vägivalla ja
perevägivalda ennetamise ja tõkestamise
Euroopa Nõukogu konventsioon 2017,
preambul).

Vägivalda rakendav peremudel
omandatakse lapsepõlves ja see võib
korduda põlvest põlve (Gustafsson *et al.*

¹ Lähisuhtevägivalda teemal on Riigikogu Toimetiste
veergudel varem ilmunud nt Iris Pettai, Silvia Kaugia ja
Raul Naritsa artiklid (Pettai *et al.* 2015; 2018).

2013). Vägivalla ohvriks võivad sattuda inimesed olenemata nende sotsiaalsest ja kultuurilisest taustast või vanusest. Vägivalla levik ja tagajärjed erinevad vägivalla liigi ja soo järgi. Näiteks registreeritud perevägivallakuritegude puhul on suur osa ohvritest naised – iga kaheksas ohver kümnest. Perevägivalla, seksuaalvägivalla ja inimkaubanduse puhul on naistele osaks saanud vägivald sageli raskem ja tagajärjed rängemad. Seetõttu on oluline pöörata vägivalla ennetamise strateegias tähelepanu naistevastasele vägivallale. (Vägivalla ennetamise strateegia 2015–2020).

Nende vastanute hulk, kelle hinnangul ei ole ei füüsiline ega seksuaalne vägivald tõsiseks probleemiks, on suurenenud.

Lähisuhtevägivald on mitmetahuline nähtus, mis hõlmab sotsiaalset, psühholoogilist, meditsiinilist ning kahtlemata ka juriidilist sfääri. Viimati nimetatul on täita kaalukas roll: olenevalt olemasolevatest õiguslikest raamidest on just juristidel võimalus ja lausa kohustus abistada ja kaitsta ohvrit ning kohaldada erinevaid mõjutusvahendeid vägivallatseja suhtes. Nimetatud ülesande täitmisel aitab juristi lisaks seadusele ka tema enda (tegevusvaldkonnast tulenev) arusaam lähisuhtevägivalla ohtlikkusest ja selle erinevate avaldumisvormide tõsidusest ning valmidus leida ja rakendada meetmeid lähisuhtevägivalla ohvri kaitseks. Olulisteks märksõnadeks on siin suhtumine ja hoiakud. Hoiaku

all mõistetakse „püsivat, stereotüüpset valmisolekut või eelsoodumust reageerida teatud kindlal viisil. Hoiak võib endast kujutada teatud häälestatust, ootust, suhtumiste süsteemi, mis kujuneb inimese eelneva sotsiaalse ja/või praktilise kogemuse mõjul“. (Bachmann, Maruste 2008, 79). Inimese suhtumine teatavasse hüvesse (nt elu ja tervis, võõras vara, avalik kord jne) avaldub tema vastavas hoiakus.

Käesolevas artiklis tuginetakse aastal 2014 läbiviidud projekti raames üleriigilise õiguspraktikute eksperdiküsitluse (Perevägivald Eestis 2017) ja sama uuringu 2017. aastal läbiviidud kordusuuringu andmetele. Lisaks käsitletakse Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi (EAÜI) ja Tartu Ülikooli (TÜ) õigusteaduskonna Eesti elanikkonna 2019. aasta uuringu andmeid (Pettai *et al.* 2019) ning 2020. aastal analüüsitud kohtutoimikute materjale.

2014. aasta uuringu meetodika töötasid välja EAÜI (Ivi Proos ja Iris Pettai) koostöös TÜ avaliku õiguse instituudiga (Silvia Kaugia, Raul Narits, Jüri Saar), konsultandina aitas kaasa Kati Arumäe Politsei- ja Piirivalveametist. 2017. aasta uuringu meetodika töötas välja EAÜI (Iris Pettai) koostöös TÜ õigusteaduskonnaga (Silvia Kaugia ja Raul Narits). Mõlema uuringu veebiankeedid olid suunatud prokuröridele, kohtunikele, advokaatidele ja teistele õigusspetsialistidele, samuti Eesti politseiuurijatele, kes suuremal või vähemal määral puutuvad kokku perevägivalla ohvritega. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning anonüümne. 2014. aastal osales uuringus 203 ja 2017. aastal 158 spetsialisti.

KUI TÕSISEKS PROBLEEMIKS LÄHISUHTEVÄGIVALDA PEETAKSE?

Eelnimetatud uuringutes konstrueeriti ankeediküsimus lähisuhtevägivalla tõsiduse kohta selliselt, et oleks võimalik saada vastajate hinnangut just naistevastase vägivalla kui probleemi kohta.

Alljärgneva eksperdiküsitluse tulemuste analüüsimisel tuleb kindlasti

Hinnangud	Vaimne vägivald				Füüsiline vägivald				Seksuaalne vägivald			
	Juristid		Politsei- uurijad		Juristid		Politsei- uurijad		Juristid		Politsei- uurijad	
	2014	2017	2014	2017	2014	2017	2014	2017	2014	2017	2014	2017
Väga tõsine	44	32	49	41	39	38	42	32	19	14	20	16
Küllaltki tõsine	42	54	37	55	53	50	52	61	32	33	33	39
Mitte eriti tõsine	6	2	5	4	1	0	2	7	2	7	7	11
Ei oska öelda	8	12	9	0	7	12	4	0	47	46	40	34

TABEL 1. Kuivõrd on naistevastane vägivald Eestis Teie arvates probleem?, %

Allikas: EAÜI, 2014; EAÜI, TÜ õigusteaduskond 2017

teadvustada, et küsitletud juristid ei hinnanud perevägivalda mitte isiklikust vaatepunktist, vaid püüdsid siduda oma kutsetöö aluseks oleva õigusliku raamistiku probleemide lahendamise tulemuslikkusega. Samas on kindlasti väga positiivne see, et respondendid ei alahinda naistevastast vägivalda, vaid peavad seda tõsiseks probleemiks kõigi vägivallaliikide puhul (tabel 1).

Mõlema uuringu andmeil peetakse vaimset ja füüsilist vägivalda tõsise-
mateks probleemideks kui seksuaalset vägivalda. Kordusuuring (2017) kinnitab aga, et vastanute hinnangul on kõik nimetatud vägivallavormid küllaltki tõsiseks probleemiks; samas on vähenenud kõigi vägivallavormide lõikes seisukoht, et tegemist on väga tõsise probleemiga. Suurimaks probleemiks on mõlema uuringu vastanute hinnangul vaimne vägivald, mida küllaltki tõsiseks hindab 2014. aasta uuringus 37–42 protsenti, 2017. aasta uuringus aga 54–55 protsenti. Tõsiselt järgmine on füüsiline vägivald, küllaltki tõsiseks hindab seda 2014. aastal 52–53 protsenti, kordusuuringus aga 50–61 protsenti. Seksuaalse vägivalla olukorra hindamisel on toimunud oluline nihe: kui 2014. aastal hindas seda küllaltki tõsiseks 32–33 protsenti, siis 2017. aastal 33–39 protsenti. Samas on märkimisväärt, et kordusuuringu tulemustel on suurenenud vastanute hulk, kelle hinnangul ei ole ei füüsiline ega

seksuaalne vägivald tõsiseks probleemiks. Mõlema uuringu ühise joonena saab nimetada asjaolu, et märkimisväärt osa vastanutest ei oma seisukohta erinevate vägivallavormide tõsiduse osas, kusjuures see tendents näitab kordusuuringus tõusu: kui 2014. aasta uuringus ei omanud vaimse vägivalla tõsiduse osas seisukohta 8 protsenti juristidest, siis 2017. aasta uuringus oli neid 12 protsenti, hinnangutes füüsilise vägivalla osas on need protsendid vastavalt 7 ja 12; mõnevõrra on vähenenud nende hulk, kes ei oma seisukohta seksuaalse vägivalla osas – seda nii juristide kui ka politseiuurijate hulgas. (Tabel 1). Kui eespool sai positiivsena nimetada asjaolu, et seksuaalset vägivalda küllaltki tõsise probleemina hindavate õiguskaitsetöötajate hulk on suurenenud, on samas tähelepanuväärne, et kasvutrendis on seisukoht, et seksuaalne vägivald ei ole tõsine probleem (juristidest 2014. aastal arvas nii 2%, 2017. aastal 7%; politseitöötajatest 2014. aastal 7%, 2017. aastal 11%). Nimetatud tendentsi põhjuseks võib olla asjaolu, et selliste juhtumitega kokkupuuteid on õiguspraktikutele harvem, ning ka see, et seksuaalne vägivald on varjatud vägivald, millest spetsialistidel puudub adekvaatne ülevaade.

2019. aasta Eesti elanikkonna uurin-
gust, kus igale analüüsitava küsimusele vastas 1003 inimest, nähtub, et veidi üle poolte vastanute hinnangul on

VAIMNE VÄGIVALD							
Vastused skaalapunktile	kokku	mees	naine	eestlane	venelane	muu rahvus	vanus 20–29
Väga tõsine +küllaltki tõsine probleem	61	44	76	64	57	49	75
FÜÜSILINE VÄGIVALD							
Vastused skaalapunktile	kokku	mees	naine	eestlane	venelane	muu rahvus	vanus 15–19
Väga tõsine +küllaltki tõsine probleem	59	47	70	62	54	56	76
SEKSUAALNE VÄGIVALD							
Vastused skaalapunktile	kokku	mees	naine	eestlane	venelane	muu rahvus	vanus 15–19
Väga tõsine +küllaltki tõsine probleem	50	38	61	51	50	43	66

TABEL 2. Kuivõrd on naistevastane vägivald Teie arvates probleem? Jaotused soo, vanuse ja rahvuse alusel, %

Allikas: EAÜI, TÜ õigusteaduskond 2019

naistevastase vägivalda erinevad vormid Eestis probleemiks (tabel 2).

Vaimset ja füüsilist vägivalda peavad Eesti elanikud **tõsisemateks probleemideks** kui seksuaalset vägivalda: 61 protsenti vastanutest peab vaimset ja 59 protsenti füüsilist vägivalda väga või küllaltki tõsiseks probleemiks. Naised peavad kõiki vägivaldaliike tõsisemaks probleemiks kui mehed, eestlased tõsisemaks kui Eestis elavad teistest rahvustest inimesed. Tabelist 2 nähtub ka, et vägivalda peavad väga tõsiseks või küllaltki tõsiseks probleemiks valdavalt noored inimesed: vaimset vägivalda hindab väga või küllaltki tõsiseks probleemiks Eestis 75 protsenti 20–29aastastest inimestest; füüsilist vägivalda 76 protsenti 15–19aastastest ja seksuaalvägivalda 66 protsenti 15–19aastastest noortest.

Suur osa vastajatest tunnistab aga, et ei oska anda hinnangut sellele, kuivõrd on vaimne vägivald Eestis probleemiks. Vastusevariandi „ei oska öelda“ valis 27 protsenti kõigist vastanutest. Meestest vastas nii 37 protsenti, naistest 18 protsenti; eestlastest 24 protsenti, venelastest 32 protsenti, muust rahvusest inimestest

38 protsenti. Kõigist vanusegruppidest (15–19; 20–29; 30–39; 40–49; 50–59; 60–74; 75+) ei osanud sellele küsimusele vastata üle 30 protsendi vastanutest, kusjuures 15–19 aasta vanustest valis vastusevariandi „ei oska öelda“ koguni 47 protsenti.

Lähisuhtevägivald on korduv ja süstemaatiline teise pereliikme allutamine enda tahtele. Selleks võib vägivallatseja kasutada füüsilist, vaimset, majanduslikku ja seksuaalset vägivalda, millel kõigil on rida erinevaid avaldumisvorme.

KUIVÕRD ON VÄGIVALD ÄRATUNTAV?

2019. aasta Eesti elanikkonna uuring lubab väita, et vägivalda ei ole alati lihtne ära tunda. Uuringus osalenute vastused küsimusele, milliseid vägivalda avaldumisvorme peetakse vägivaldaks, olid üllatavad kahes mõttes. Esiteks üllatas positiivselt, et kõik meie poolt lähisuhtevägivallana käsitletavat käitumisvormid – (abikaasa (elukaaslase) ränk solvamine või alandamine, abikaasal (elukaaslasel) töö käimise keelamine, abikaasal (elukaaslasel) sõprade/sugulas- tega suhtlemise piiramine või keelamine,

abikaasalt (elukaaslaselt) tema isikliku raha äravõtmine, abikaasa (elukaaslase) vara enda nimele kirjutamine, elatisraha maksmata jätmine, abikaasa (elukaaslase) hirmutamise vägivallaga, kui ta ei allu korraldustele, füüsilise jõu kasutamine abikaasa (elukaaslase) vastu, abikaasa (elukaaslase) lemmiklooma piinamine, seksuaalvahekord vastu abikaasa (elukaaslase) tahtmist, füüsilise jõu rakendamine, et sundida abikaasat (elukaaslast) seksuaalvahekorda) – on seda enamuse vastanute hinnangul samuti. Väitega, et nimetatud teod kujutavad endast vägivalda, nõustuti järgmiselt: kõige vähem peetakse kõigi vastajate poolt vägivallaks elatisraha maksmata jätmist (51%), ränka solvamist, alandamist (57%) ja tööl käimise keelamist (58%); enim seksuaalvahekorda vastu abikaasa (elukaaslase) tahtmist (80%), füüsilise jõu kasutamist (löömist) ja füüsilise jõu kasutamist sundimaks abikaasat (elukaaslast) seksuaalvahekorda. Kõiki küsimustikus nimetatud vägivallavorme käsitlevad naised meestega võrreldes rohkem vägivaldseks – seda koguni 10–20 protsendipunkti võrra.

Teine üllatus on seotud asjaoluga, et suhteliselt suur osa vastanutest ei tunneta vägivallategevuse vägivallat. Näiteks leiab 8 protsenti vastanutest, et abikaasalt (elukaaslaselt) tema isikliku raha äravõtmine, 11 protsenti, et abikaasalt (elukaaslaselt) tööl käimise keelamine, 8 protsenti, et abikaasa (elukaaslase) vara enda nimele kirjutamine ei ole vägivallana käsitletav teo. Murettekitav on ka asjaolu, et nelja protsendi vastanute hinnangul ei ole vägivallat abikaasa (elukaaslase) vägivallaga hirmutamise, kolme protsenti arvates füüsilise jõu kasutamine abikaasa (elukaaslase) suhtes või füüsilise jõu rakendamine sundimaks abikaasat (elukaaslast) seksuaalvahekorda, samuti seksuaalvahekord vastu abikaasa (elukaaslase) tahtmist. Seda seisukohta on väljendanud nii mehed kui naised, vastajad igast vanusegrupist vahemikus 15–75+ aastat ja erinevatest rahvustest vastanud. Kõnekas on seegi,

et suhteliselt suur protsent vastanutest ei osanud öelda, kas nimetatud vägivallategevus on vägivallat.

Väljatoodud vägivallategevuste hindamine vägivallaks või mittevägivallaks osutus raskemaks inimeste vanuse kasvades – vastusevariandi „ei oska öelda“ valis enam vanusegrupp 75+. Rahvuseliselt loikes valisid eestlased selle vastusevariandi teiste rahvustega võrreldes vähem. Sooline võrdlus näitab meeste suuremat nõustumist, et nimetatud teod ei ole käsitletav vägivallana või ei oska nad seda tegu vägivallatuse aspektist hinnata.

Lähisuhtevägivallat on korduv ja süsteemaatiline teise pereliikme allutamine enda tahtele.

Olulisem kui teadmine, kas ja millise hinnangu annavad kehtivad seadused uuringus väljatoodud vägivallategevuste on see, kas inimesed tunnetavad neid käitumisakte vägivallana või mitte. Ohver pöördub politsei poole abi saamiseks juhul, kui tema enda hinnangul on tema suhtes toimuv käitumine vägivallat, mida ta ei pea taluma ega kannatama. See „teadmine“ võimaldab ohvril jätta kõrvale enda süüdistamise vägivallat ja üritada vägivallaringist välja murda. Vägivallat mitte ära tundes on raske selle vastu astuda, ennetamisest ja tõkestamisest rääkimata.

ELANIKKONNA HINNANGUD KOHTUTE TEGEVUSELE

Vägivallat teadvustamine ja ohvrite julgustamine pöörduma abi saamiseks

	Ei oska hinnata	Ei, see pole üldse nii	Pigem see ei ole nii	Pigem on see nii	Jah, see on kindlasti nii
Põhjalikkus ja tõsine huvi juhtumitega tegeleda	42	5	16	31	6
Viisakus ja tähelepanelik suhtumine	43	3	13	34	7
Korrektne asjaajamine	43	3	11	33	9
Kliendikeskne lähenemisviis, leiab aega kohtuda nii kannatanu kui ka süüalusega	47	5	16	26	6
Õiglasel tegetsemisreeglid	44	4	13	30	9
Kõrge efektiivsus ja tulemuslikkus perevägivalda ohjeldamisel	49	8	21	18	4
Kõiki juhtumitega seotud inimgrupe sõltumata rahvusest, soost, vanusest jne koheldakse võrdselt	47	4	11	31	7

TABEL 3. Kuidas hindate kohtute tegevust alljärgnevate tunnuste alusel?, %

Allikas: EAÜI, TÜ õigusteaduskond 2019

politseisse ning esitama kaebust vägivallatseja vastu toob lähisuhtevägivalda osapooled lõppastmes kohtusse. Eelmisel aastal läbiviidud elanikkonna uuringus tundsime muuhulgas huvi ka selle vastu, millise hinnangu annavad inimesed kohtute tegevusele.

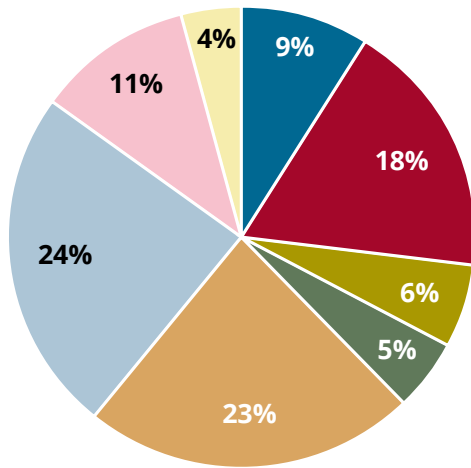
Vägivalda mitte ära tundes on raske selle vastu astuda, ennetamisest ja tõkestamisest rääkimata.

Tabelis 3 esitatud küsitluse tulemused näitavad, et ligi pooled vastanutest ei osanud kohtute tegevust hinnata. Ilmselt puuduvad neil vastanutel kohtute tööga isiklikud kogemused. Vastused skaalapunktidele „ei, see pole üldse nii“ ja „jah, see on kindlasti nii“ eeldavad, et vastanutel on

võimalik anda esitatud küsimusele vastus kindlas kõneviisis, st nad vastavad oma kindla teadmise (veendumuse) pinnalt. Nende tabeliveergude kõrvutamise näitab, et enam on leitud, et kohtud tegetsevad viisakalt, korrektselt, kliendikeskselt, õiglaselt, põhjalikult ja kliente võrdselt koheldes. Kõige skeptilisemad on vastanud küsimuses kohtute võimes ohjeldada efektiivselt ja tulemuslikult perevägivalda. Vastanute hinnang nimetatud kriteeriumide suhtes jääb samaks ka juhul, kui liidame skaalapunktid „pigem see on nii“ ja „jah, see on kindlasti nii“ ning „pigem see ei ole nii“ ja „ei, see pole üldse nii“.

KOKKULEPPEMENETLUS LÄHISUHTE-VÄGIVALDA JUHTUMITES

Hetkel käimasoleva projekti „Soostereotüüpideta ja efektiivse õiguskaitseüsteemi kujundamine soolise vägivalda tõkestamiseks“ (2019–2021) raames analüüsisime projekti esimeses etapis kohtutoimikuid, mis vastasid järgmistele kriteeriumidele: kriminaalkohtu kokkuleppemenetluse lahendid, KarS § 121 (analüüsi objektiks lähisuhtes oleva isiku kehaline väärkohtlemine), lahendi liik – kohtuotsus. Analüüsiti 303 toimikut. Kohtutoimikute analüüs hõlmas lähisuhtevägivalda liigi,

- ühel päeval mitu korda
- mitu päeva järjest
- vahe 1 nädal
- vahe 2–3 nädalat
- vahe ca 1 kuu
- vahe mitu kuud
- vahe aasta ja kauem
- süsteemiline vägivald

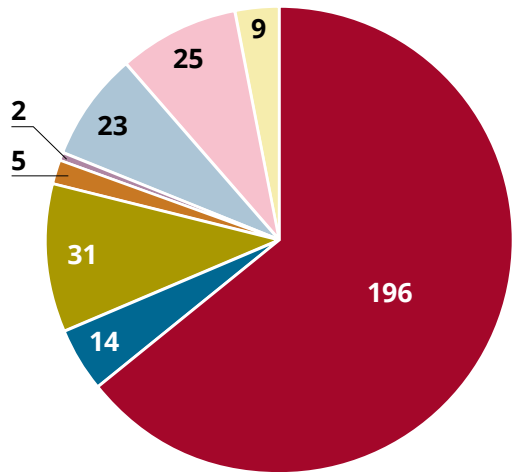
JOONIS 1. Toimepandud vägivallla sagedus

Allikas: autori koostatud

süüdistatava profiili, kaasuste menetluslikud aspektid ning lähisuhtevägivallla juhtumi riskihindamise teostamise. Analüüsitavad lahendid jaotusid aastaile 2012–2018. Aastail 2019–2020 tehtud lahendite hulgas antud analüüsi kriteeriumidele vastavaid lahendeid Riigi Teatajas ei leitud.

Paragrahv 121 on karistusseadustiku ainus säte, kus sisaldub viide lähisuhtevägivalllale. 2015. aasta 1. jaanuaril kehtima hakanud karistusseadustiku muudatused (§ 121 lg 2 p 2) näevad ette karmima karistusmäära kehalise väärkohtlemise eest, mis pannakse toime lähi- või sõltuvussuhtes.

Peamised lähisuhtevägivalllakuriteo koosseisud sisalduvad karistusseadustiku 2. jaotises (vägivallateod), kus hetkel on kaks sätet: § 120 – ähvardamine ja § 121 – kehaline väärkohtlemine. Seostatult vägivallla liikidega käsitleb § 121 füüsilist ja § 120 vaimset vägivallda. KarS 9. ptk „Isikuvastased süüteo“ käsitleb muuhulgas ka seksuaalse enesemääramise

- põrutused, valu, hematoomid
- ajuvapustus, koljusisene vigastus
- hulgivigastused
- lahtised haavad
- teadvuse kaotus
- andmed puuduvad
- lõike- ja torkehaavad
- luumurrud

JOONIS 2. Vigastuste iseloom (absoluutarvudes)

Allikas: autori koostatud

vastaseid süütegusid (hetkel kehtivad § 141. Vägistamine; § 1411. Tahtevastane sugulise iseloomuga tegu; § 143. Suguühtele või muule sugulise iseloomuga teole sundimine; § 1432. Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu mõjuvõimu kasutades; § 144. Suguühe järeltulijaga; § 145. Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisesega; § 1451. Alaealiselt seksi ostmine), mis lähisuhtevägivallla kontekstis on käsitletavad seksuaalse vägivalllana. Füüsiline, vaimne ja seksuaalne vägivalld kajastus ka analüüsitud kohtutoimikute materjalides. Kõigil juhtudel (303) oli vägivallatseja kasutanud ohvri suhtes füüsilist vägivallda; 33 juhul lisandus füüsilisele vägivalllale vaimne ja kahel juhul esines füüsiline vägivalld koos seksuaalse vägivalllaga. Majandusliku vägivallla juhtumeid vaadeldud kaasustes ei esinenud. Juhtudel, kui vägivalld oli toime pandud ka varem (olenemata, kas vägivallatseja oli selle eest varem kohtulikult karistatud või mitte) on täheldatav erinevate vägivallaliikide esinemine kirjeldatud proportsioonis.

Hinnang	%
Karistused on äärmiselt leebed	30
Karistused on pigem leebed	41
Karistused on parajad	5
Karistused on pigem ranged	1
Karistused on liiga ranged	0
Ei oska öelda	24

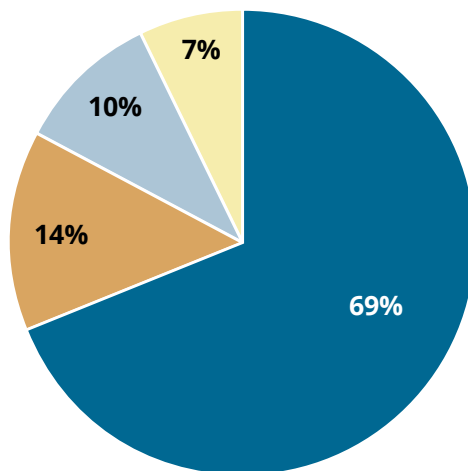
TABEL 4. Kuidas hindate praegu Eestis mõistetavaid karistusi perevägivaltsetele, kes ründavad oma pere liikmeid, tekitades traumasid ja vigastusi, % vastustest

Allikas: EAÜI, TÜ õigusteaduskond 2019

Toimepandud vägivalda sagedust saab fikseerida korduvate juhtumite puhul. Nende andmete fikseerimise muudab keerukaks asjaolu, et rünnakute intervallid ei ole reeglina korrapärased, varieerudes ka konkreetsetes kaasustes ühest päevast mitme aastani: harvad ei ole juhud, kus esimene vägivaldaakt leidis aset mõni aasta tagasi, kuid aktiveerus nüüd ning toimus paaripäevaste vahedega. Tendentsinäitava ülevaate vägivaldaaktide intervallist analüüsitavaatest toimikutest siiski saab. Koondame tulemused joonisele 1, kus kajastuvad kõigi 303 toimiku andmed.

Domineerivaks intervalliks vägivaldaaktide vahel on kuu või mitu kuud, ent suhteliselt palju (18%) esineb juhtumeid, kus agressor vägivaldaseb mitu päeva järjest. Vägivalla sagedusega seondub lahutamatu küsimus vigastuste tõsiduse kohta. Kokkuvõtte vigastuste iseloomust nähtub jooniselt 2.

Nagu toimepandud vägivalda sageduse, nii ka vigastuste iseloomu fikseerimine on üsna problemaatiline. Toimikutes on kõige sagedasemaks vigastuste iseloomu hinnanguks valu. Juhtudel, mil on fikseeritud konkreetset vigastust, kaasneb ka valu. Reeglina saab ohver korraga mitmeid vigastusi. Esineb juhtumeid, kus ohvri vigastused ei ole konkreetset kajastamist leidnud – sel juhul piirduakse väljendiga tervisekahjustus. Seda esineb ka juhtudel, kus võttes arvesse vägivaldsete

- Vabadusekaotus tingimisi
- ÜKT
- Reaalne vangistus
- Rahaline karistus

JOONIS 3. Määratud karistused

Allikas: autori koostatud

konkreetsed tegusid on ilmne, et ohver sai üsna tõsiseid vigastusi ja toimikus pelgalt valu fikseerimine ei pruugi olla adekvaatne ega ammendav.

Ühelgi juhul ei olnud toimepandud vägivalda hinnatud eluohtlikuks. Ligi 90 protsendil juhtudest on vägivalda tõsidus hindamata, üheksal juhul (2,9%) puuduvad toimikus andmed nii vägivaldsete isiku kui ka asetleidnud vägivalda iseloomu kohta. Nendel juhtudel on vägivaldsete teole ja ohvri võimalike vigastuste kohta võimalik anda hinnangut üksnes toimikus sisalduvate eluliste asjaolude kirjelduse kaudu.

KOHTUOTSUS LÄHISUHTEVÄGIVALDA ASJADES

2019. aasta elanikkonna uuringus esitasime vastajatele küsimuse selle kohta, kuidas nad hindavad perevägivaldsetele mõistetavaid karistusi. Vastused kajastuvad tabelis 4.

Kohtutoimikute analüüsist nähtub, et KarS § 121 alusel langetatud kohtuotsused nende rakendamise sageduse järjekorras on: vabadusekaotus tingimisi – 208;

ÜKT – 42; reaalne vangistus – 31; rahaline karistus – 22. (Vt joonis 3). Lähenemiskeeld määrati neljal korral.

Jooniselt 3 nähtub, et üle poole juhtudest on lõppenud vabadusekaotuse rakendamisega tingimisi (KarS § 73). Jättes karistuse tingimisi kohaldamata, ei pöörata mõistetud karistust täielikult või osaliselt täitmisele, kui süüdlane ei pane kohtu määratud katseajal toime uut tahtlikku kuritegu ja täidab talle katseajaks kooskõlas karistusseadustiku §-ga 75 lg 1 pandud kontrollnõudeid ja kohustusi: 1) elama kohtu määratud alalises elukohas; 2) ilmuma kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele; 3) alluma kriminaalhooldaja kontrollile oma elukohas ning esitama talle andmeid oma kohustuste täitmise ja elatusvahendite kohta; 4) saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks Eesti territooriumi piires kauemaks kui viieteistkümneks päevaks; 5) saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks; 6) saada kriminaalhooldusametnikult eelneva loa Eesti territooriumilt lahkumiseks ja väljaspool Eesti territooriumi viibimiseks.

KarS § 75 lg 2 sätestab, et arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ning süüdlase isikut, võib kohus määrata, et süüdlane on käitumiskontrolli ajal kohustatud: 1) heastama kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud ajaks; 2) mitte tarvitama alkoholi; 2¹) mitte omama või tarvitama narkootilisi või psühhotroopseid aineid; 3) mitte omama, kandma ja kasutama relva; 4) otsima endale töökoha, omandama üldhariduse või eriala kohtu määratud tähtajaks; 5) alluma ettenähtud ravile, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud; 6) täitma ülalpidamiskohustust; 7) mitte viibima kohtu määratud paikades ega suhtlema kohtu määratud isikutega; 8) osalema sotsiaalprogrammis; (Karistusseadustiku muutmise...); 9) alluma elektroonilisele

valvele, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud; 10) alluma alkoholi tarvitamise keelu täitmist kontrolliva elektroonilise seadme valvele, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud.

Vaieldamatult on nimetatud nõuded igati asjakohased, ent võttes arvesse lähisuhtevägivalla olemust ja eripära, on neist mõnede (eelkõige kohustus elada kohtu määratud alalises elukohas) efektiivsus ohvri kaitse aspektist vaadatud küsitav. Ka on oluline küsida, mis tingimustel ei oleks retsiidiivse või eriti julma süüdlase suhtes võimalik rakendada mittevabaduskaotuslikku karistust.

Üle poole juhtudest on lõppenud vabadusekaotuse rakendamisega tingimisi.

Analüüsitud toimikutest nähtub, et kokkuleppemenetlus on osutunud võimalikuks 75 vägivallatseja suhtes, kes on varem (s.h ka mitmeid kordi) kriminaalkorras karistatud KarS § 121 järgi.

Istanbuli konventsiooni artikkel 46 sätestab: „Konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke või muid meetmeid tagamaks, et järgmisi asjaolusid võiks ulatuses, mil need ei ole veel süüteo koosseisu tunnuseks, võtta riigisisese õiguse vastavate sätete kohaselt arvesse raskendavate asjaoludena konventsioonis sätestatud süütegusid puudutavate kohtuotsuste langetamisel: /.../ süüteo toimepanija on varem mõistetud süüdi sarnastes süütegudes“.

Konventsiooni artikkel 46 toob välja ka teisi asjaolusid, mida konventsiooniosalised peaksid perevägivalda puudutavate kohtuotsuse langetamisel arvestama raskendavatena:

- ▶ süütegu pandi toime riigisisese õiguse kohaselt tunnustatud endise või praeguse abikaasa või partneri vastu pereliikme, ohvriga koos elava isiku või isiku poolt, kes kuritarvitas oma võimu;
- ▶ süütegu või seotud süüteod pandi toime korduvalt;
- ▶ süütegu pandi toime isiku vastu, kes oli asetatud haavatavasse seisundisse konkreetsete asjaolude tõttu;

Valdavalt on lähisuhtevägivald teod lahendatud kokkuleppemenetluses.

- ▶ süütegu pandi toime lapse vastu või juuresolekul;
- ▶ süütegu pandi toime kahe või enama koos tegutseva isiku poolt;
- ▶ süüteole eelnes või sellega kaasnes äärmuslik vägivald;
- ▶ süütegu pandi toime relva kasutamisega või ähvardusel;
- ▶ süütegu tekitas ohvrile tõsiseid füüsilisi või psüühilisi kannatusi;
- ▶ süüteo toimepanija on varem mõistetud süüdi sarnastes süütegudes.

Analüüsitud kohtutoimikutest ilmnes, et praeguse või endise partneri vastu toimendatud vägivalda episoodid jagunevad järgmiselt: üks episood 171, mitu episoodi 131 korral. Episoodide arv oli toimikus

märkimata ühel korral. Vägivald laste vastu² kasutas 65 süüalust.

Varasemat kriminaalkaristust omas 158 vägivallatsetjat, sh § 121–75; andmed karistatuse kohta puuduvad – 24; karistamata – 121 isikut. Lähenediskeeldu rikuti ühel korral ning vägivallatsetjate pandi toime katse ajal viiel korral. Kahel juhul oli kannatanuks rase naine.

105 korral kasutas süüdistatav relva või ähvardas sellega. Relvana käsitleti nii tulikui külmrelva, aga ka esemeid, millega vägivallatsetja tegi ohvrile haiget, vigastas või ähvardas teda. 16 korral kasutas vägivallatsetja korruga enam kui ühte relvana käsitletavat eset.

LÕPETUSEKS

Lähisuhtevägivald on üha enam avalikustunud nähtus, mis on tulemas n-õ pöranda alt välja. On otsitud ja otsitakse meetmeid, mis võimaldaksid senisest enam ohvrit kaitsta ja lähisuhtes toimendatud vägivallatsetjate ohjata. Oluline roll nende meetmete otsimisel ja leidmisel on elanike ja õiguse rakendajate suhtumisel lähisuhtevägivalda. Läbi viidud uuringud lubavad väita, et lähisuhtevägivalda peetakse Eestis probleemiks, seda kõigi meie uuringutes osalenute hinnangul. Huvitav on tõsiasi, et vastanud peavad vaimset ja füüsilist vägivalda tõsisemateks probleemideks kui seksuaalset vägivalda. Juristide kordusuuring (2017) kinnitab, et kõik vägivallavormid on hinnatud küllaltki tõsiseks probleemiks; samas on vähenenud kõigi vägivallavormide löikes seisukoht, et tegemist on väga tõsise probleemiga. 2019. aasta Eesti elanikkonna uuringu andmeil peab veidi üle poolte vastanutest naistevastase vägivalda erinevaid vorme Eestis probleemiks. Murettekita on aga asjaolu, et suhteliselt suur osa elanikkonna uurimus osalenutest ei tunneta vägivallatsetjate vägivaldust. See võib olla üks põhjusi,

² Istanbuli konventsiooni kohaselt on lapsed perevägivalda ohvriks ka juhul, kui nad on perevägivalda pealtnägijad.

miks ohvrid sageli ei otsi abi politseist ega suuda vägivallaringist väljuda.

Elanikkonna hinnang kohtute tegevusele on suuresti positiivne: enam on leitud, et kohtud tegutsevad viisakalt, korrektselt, kliendikeskselt, õiglaselt, põhjalikult ja kliente võrdselt koheldes. Kõige skeptilisemad on vastused küsimusele kohtute võimest ohjeldada efektiivselt ja tulemuslikult perevägivalda. Samas ligi pooled vastanutest ei osanud kohtute tegevust hinnata. Ilmselt puuduvad neil vastanutel kohtute tööga isiklikud kogemused.

Kohtutoimikute analüüsi põhjal saab järeldada, et valdavalt on lähisuhtevägivald lahenatud kokkuleppemenetluses, seda ka juhul, kui tegu pandi toime süstemaatiliselt, relva kasutades või sellega ähvardades või kui ohvrile tekitati vigastusi, mis nende kirjelduse kohaselt olid tõsised, kui mitte eluohtlikud.

Siinkirjutaja avaldab lootust, et kohtunike suhtumine lähisuhtevägivalda ja eriti selle ohvritesse on muutumas – seoses Eesti ühinemisega Istanbuli

konventsiooniga on märgatavad muutused ka kohtute töös, kui seada selle väite aluseks tõsiasi, et aastail 2019–2020 tehtud lahendeid analüüsid uuringukriteeriumi-

Kõige skeptilisemad on vastused küsimusele kohtute võimest ohjeldada efektiivselt ja tulemuslikult perevägivalda.

dele vastavaid lahendeid Riigi Teatajas ei leitud. Ka möönab autor, et siinkäsitletud teema seondub veel mitmete probleemidega, mis jäävad järgmiste kirjutiste objektiks.

KASUTATUD ALLIKAD

BACHMANN, T., MARUSTE, R. (2008). Psühholoogia alused. Tallinn: Ilo.

EESTI ASTUB JÄRGMISE OLULISE SAMMU NAISTEVASTASE VÄGIVALLAGA VÕITLEMISEKS. (2017). Justiitsministeerium. – <https://www.just.ee/et/uudised/eesti-astub-jargmise-olulise-sammu-naistevastase-vagivallaga-voitlemiseks>

GUSTAFSSON, H. C., COFFMAN, J. L., HARRIS, L. S., LANGLEY, H. A., ORNSTEIN, P. A., COX, M. J. (2013). Intimate Partner Violence and Children's Memory. – Journal of Family Psychology, 27(6).

KARISTUSSEADUSTIKU MUUDATUSED. –

<https://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/kriminaalpoliitika/karistusoiguse-revisjon/karistuseseadustiku-muudatused>

KARISTUSSEADUSTIKU MUUTMISE JA SELLEGA SEONDUVALT TEISTE SEADUSTE MUUTMISE SEADUS. – RT I, 12.07.2014; jõustunud 01.01.2015

NAISTEVASTASE VÄGIVALLA JA PEREVÄGIVALLA ENNETAMISE JA TÕKESTAMISE EUROOPA NÕUKOGU KONVENTSIOON. (2017). – RT II, 26.09., 2. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>

ÜHTSE SÜSTEEMI ÜLESEHITAMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA TÕKESTAMISEKS EESTIS. Projekt SOIAO14004. 01.01.2014–01.12.2015. Tartu Ülikool, Raul Narits, Jüri Saar, Silvia Kaugia.

[EAÜ], TÜ õigusteaduskond 2017]. PEREVÄGIVALD EESTIS. (2017). Eesti Avatud Ühiskonna Instituut; Tartu Ülikooli õigusteaduskond.

PEREVÄGIVALLA VASTU: ENNETAMISE JA KARISTAMISEGA. –

<https://www.just.ee/et/uudised/perevagivalla-vastu-ennetamise-ja-karistamisega>

[EAÜ 2014]. PETTAI, I., KASE, H. (2014). Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhtevägivalda tõkestamiseks Eestis. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut.

PETTAI, I., KAUGIA, S., NARITS, R. (2015). Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. – Riigikogu Toimetised, 31, 155–167. – <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-31/perevagivald-nouab-jouulisemat-juriidilist-sekkumist/>

PETTAI, I., KAUGIA, S., NARITS, R. (2018). Õigusloomes on Eestil arenguruumi. – Riigikogu Toimetised, 38, 193–206. – <https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-38/oigusloomes-on-eestil-arenguruumi/>

[EAÜ], TÜ õigusteaduskond 2019]. PETTAI, I., NARITS, R., KAUGIA, S. (2019). Eesti elanikkonna 2019. aasta uuring. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut, Tartu Ülikooli õigusteaduskond.

SOOSTEREOTÜÜPIDETA JA EFEKTIIVSE ÕIGUSKAITSESÜSTEEMI KUJUNDAMINE SOOLISE VÄGIVALLA TÕKESTAMISEKS. Rahvusvaheline projekt SSV0119685, 01.12.2019–31.05.2021. Tartu Ülikool, Narits, R., Kaugia, S.

VÄGIVALLA ENNETAMISE STRATEEGIA AASTATEKS 2015–2020. (2015). – https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf